

Iráčtí jezídí: Náboženská menšina ve smrtelném ohrožení

Mimořádně specifické náboženství i způsob společenského uspořádání dělá z jezídů jednu z nejvíce fascinujících, nejméně probádaných a mnoha mýty opředených iráckých menšin. Zároveň jde také o menšinu nejohroženější, která se podle OSN stala roku 2014 cílem genocidy spáchané Islámským státem. S jezidy se tak stojí za to seznámit i proto, že hromadně prchají do Evropy, přičemž o Německu již hovoří jako o „druhé vlasti“.

Více než 600 tisíc jezídů, z nichž přes půl milionu žije na území převážně kurdského severního Iráku a vesměs se identifikuje jako Kurdové hovořící severokurdským dialektem *kurmandží*, se hlásí ke specifické verzi *monoteismu*. Historicky se vždy nejvíce jezídů koncentrovalo v periferní, vzbouřenecké a konzervativně smýšlející oblasti kolem pohoří Sindžár, zhruba sto kilometrů západně od Mosúlu. Duchovní a světské autority sídlí v městečku 'Ajn Sifní v severněji položeném regionu zvaném Šéchán, přičemž nejsvětější místo se nachází v nedalekém údolí Láliš. Konečně, zvláštní skupina arabsky hovořících jezídů žije v dvojměstí Bahzáné a Ba'síqa. Kromě toho menší skupiny jezídů žijí i v kurdských (především Dohúk, případně Arbíl) a donedávna i arabských (Mosúl, Bagdád) městech Iráku.

Náboženská synkreze

Podle jezídů existuje jen jeden Bůh, který je věčný. Je tvůrcem vesmíru, odpouštějícím a slitovným. Svou moc nad pozemským světem však nevykonává přímo, delegoval ji na sedm svých zástupců v podobě andělů. Andělé jsou podle jezídů *prostředníky* mezi člověkem a Bohem. Z nebe prý přinášejí pravidelně každých tisíc let boží poselství v podobě závazných pravidel a posvátných textů. Duše andělů také putují z jednoho lidského těla do jiného, a tak se během historie převtělují do významných postav

jezidských světců a mučedníků, kteří se pak stávají významnými učiteli, reformátory a vůdci společenství. Zároveň jsou tyto autority po smrti předmětem uctívání, když prakticky každá jezidská vesnice severního Iráku má své *mauzoleum* zasvěcené někomu z nich. Věří se, že i po smrti dokáží světci zprostředkovat komunikaci s Bohem, splnit lidská přání a přimluvit se za uzdravení či za příznivé počasí.

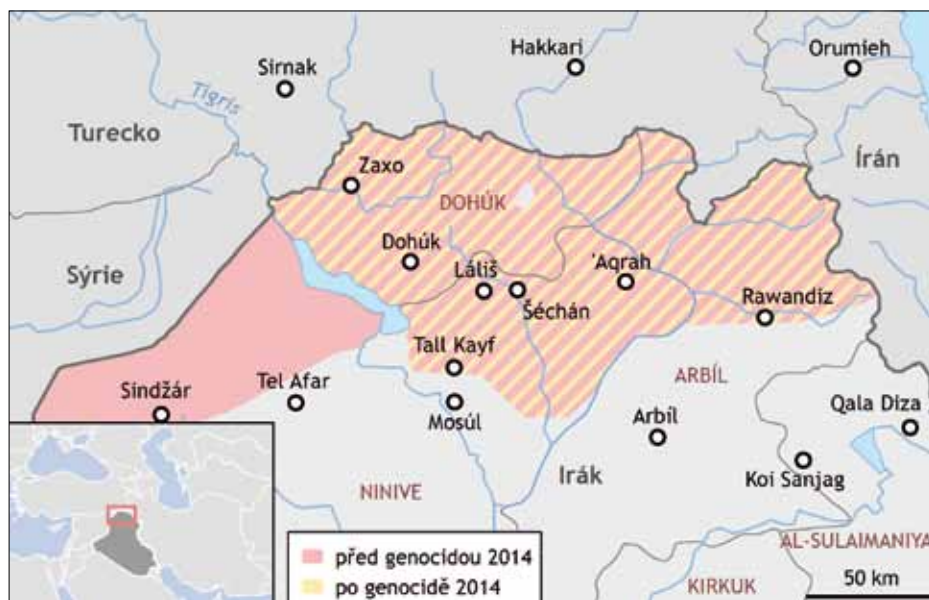
Nejvyšším ze všech andělů je Paví anděl (*Tausí Malak*). Jeho uctívání se dostalo do centra jezidského náboženství na úkor neuchopitelného, abstraktního a od tohoto světa příliš vzdáleného Boha. Když prý Bůh s pomocí andělů stvořil prvního člověka, přikázal jim, aby se Adamovi poklonili. Učinili tak všichni až na Pavího anděla, který se proti příkazu vzbouřil. Až potud vyprávějí jezídé i křesťané či muslimové podobný příběh. Avšak podle jezídů se na něj Bůh nehněval, naopak ho odměnil vedením ostatních andělů. Jako jediný totiž v boží zkoušce věrnosti obstál, když Bohu důrazně připomněl, že jim jasně nakázal, že uctívat mohou jedině jeho samotného a nikoho jiného. Řekl mu, že Boha miluje příliš na to, aby se klaněl před pouhým člověkem, který je koneckonců vytvořený pouze z vody a hlíny. Podle jezídů proto křesťané či muslimové chápou jejich archanděla chybně jako Satana, tedy padlého anděla. Jezídé ale Pavího anděla chápou pozitivně. Podle nich je nejhezčí a nejsilnější z andělů.

Duchovním srdcem a cílem hlavních náboženských poutí je chrám v Láliši. Jezídé věří, že právě zde Bůh na počátku věků sestoupil na Zemi, aby stvořil sedm andělů, Slunce, měsíc, hvězdy, rostliny a zvířata, řeky i oceány. Během každoroční podzimní *poutě* do Láliši, trvající sedm dní (6. až 13. října) se jezídé podle své víry připojují k sedmi andělům, kteří se zde také scházejí, aby rozhodli o osudu lidstva pro nadcházející rok. Této poutě by se měl alespoň jednou za život zúčastnit každý jezíd, který by také měl být za účasti svých rodičů a svého šécha pokřtěn ve zdejší Bílém prameni. A to nejlépe v dětství, ačkoliv zejména jezídé žijící v Sýrii, na Kavkaze či v Evropě bývají v Láliši křtěni až v hluboké dospělosti. Pro děti je pout' každoročním dobrodružným tábořením, kdy se celá rodina, příbuzní a sousedé odeberou do Láliši, kde si postaví stany, vaří na ohni, podnikají výlety do okolí a po večerech se scházejí s kamarády z jiných vesnic. Pro mládež jde zase o jedinečnou příležitost, jak se v jinak konzervativní a uzavřené kultuře seznámit s potenciálním partnerem.

V jezidismu tak lze najít mnoho starodávných náboženských vrstev a vlivů, které si osvojil a originálním způsobem propojil. Nejstarší vrstvou jsou přírodní a *staroiránská náboženství*. Z této doby patrně pochází praxe modlit se k Bohu skrze symbol Pavího anděla. Tato vrstva také ovlivnila posvátné chápání Slunce, hvězd a základních prvků. Jezídé se proto modlí ke Slunci, oheň užívají ke všem obřadům a zakazují plivat, aby se neznečistili základní prvky. Ze staré Mezopotámie patrně také pochází učení o reinkarnaci a o rozdělení společnosti na neprostupné kasty. Naopak nejnovější formativní vrstvou se stala *islámská mystika*, kterou do jezidismu zanesl jeho reformátor Šéch 'Adí ve 12. století. Kromě toho lze v jezidismu najít i prvky vypůjčené z antické mytologie, křesťanství a judaismu (Açıkyıldız, 2010).

Rozdělení společnosti na kasty

Úkolem každého jezida je najít a přijmout své místo ve společnosti. To v praxi znamená vědět, do jaké *kasty* patří a jaké z toho vyplývají povinnosti. Jezidům je zapovězeno uzavírat smíšená manželství s nejezidy. Ale vše je pro ně dále komplikované endogamií vnitřní, která vytváří nepřekročitelné sňatkové bariéry i mezi jednotlivými jezidskými skupinami. Tato přisnost má zajistit, aby nedošlo ke zne-

Geografická distribuce iráckých jezídů před a po genocidě z roku 2014. Zpracovala T. Poláková
Zdroj: <https://joshuaproject.net/people>

V ZORNÉM POLI GEOGRAFŮ

čištění jednotlivých kast, a byla tak zachována čistota jejich duchovních vlastností. Odvrácenou stranou této praxe je obtížné hledání životního partnera.

Kasty *šechů* a *pirů* představují 5 až 10 % jezidské populace a lze o nich hovořit jako o náboženské aristokracii. Jezidé totiž věří, že se jedná o potomky světců nebo posvátných bytostí z jezidské mytologie. Věří, že jde o živá zjevení posvátna a nositele zděděných duchovních sil předků. Šechové tak prý mají například léčitelské schopnosti. Mají právo nosit bílý turban a jejich úkolem je vzdělávat ostatní o víře, která se dominantně předává ústně. Každý jezíd přitom má svého dědičného šecha, který asistuje u většiny přechodových rituálů, ale funguje i jako důvěrník při řešení životních nesnází. Kastovní systém je pak ještě zkombinován s klasickým blízkovýchodním tribalismem. Z jedné kmenové větve šechů se proto rekrutuje nejvyšší světská autorita zvaná princ (*mír*). Z další vlivné kmenové linie je pak jmenována nejvyšší náboženská autorita (*bábá šech*).

Kasta *pirů* je oproti tomu politicky méně důležitá. Jedná se o potomky aristokratických kurdských kmenů. Od pirů se očekává jistý odklon od světa a důraz na meditaci a modlitby, přičemž každý jezíd má také svého dědičného píra, který opět sehrává významnou roli při přechodových rituálech a bývá i rádcem či pomocníkem v každodenním životě. Konečně, laickou kastu zvanou *mirídové* tvoří naprostá většina jezidů.

Kromě kastovního systému, předepisujícího různým kastám různá životní pravidla a tabu, hraje v životě jezidů silnou roli také kmenová příslušnost a kmenová identita. Zejména v hornatém Sindžáru velí kmenový kodex cti chránit čistotu ženských členů široce chápané rodiny. Pověst a důvěryhodnost rodiny se tak odvíjí od pověsti a čistoty jejich ženských členů. Kromě toho bývají rodiny, zejména ty velmi početné na venkově, patriarchálně vedené. Otec mívá hlavní slovo, od žen se očekává poslušnost a orientace na domácí sféru. V tomto směru se však jezidé zásadně neodlišují od svých kurdských či arabských sousedů hlásících se k islámu či křesťanství (Kubálek, 2016).

Historie pronásledování a dnešní genocida

Jezidé sami sebe představují jako věčnou oběť. První historicky doložené masakry se odehrály v letech 1254 a 1415, kdy byla také

Po roce 2014 se díky útoku Islámského státu z většiny iráckých jezidů stali uprchlíci. Odcházejí buď do Evropy, nebo žijí v uprchlických táborech v jiných regionech Iráku, nejčastěji v kurdské provincii Dohúk, odkud je i tato fotografie. Foto: K. Černý

opakovaně vyplněna svatyně v Láliši. Jakoliv masakry provázelo obviňování jezidů z bezbožnosti, šlo především o mocenské boje muslimských velmožů s tehdy jednotnými a politicky vlivnými jezidy. K velkým masakrům došlo také za pozdní Osmanské říše. Takovými masakry byl například ten z rukou kurdského velmože Muhammada z Rawandúzu (1832) nebo osmanského velitele 'Umara Wahbí (1892) snažícího se obrátit jezidy na islám, kdy byla svatyně v Láliši dočasně přeměněna na mešitu (Kubálek, 2016).

Po vzniku Iráku (1921) a získání nezávislosti na Velké Británii (1932) se jezidé bouřili především proti odvodům do armády. Šlo o pokračování historických rebelií Sindžáru, které bývaly namířené proti vměšování centrální vlády, odvodům, daním a křesťanským misionářům. Za diktatury Saddáma Husajna (1968–2003) se jezidé stali terčem ještě silnějších represí než ostatní Kurdové, zejména proto, že se většina z nich nacházela vně vládou jednostranně vyhlášeného Kurdského autonomního regionu (1974). Došlo k ničení tradičních vesnic v hornatém a úrodném Sindžáru, jejichž obyvatelstvo bylo deportováno do uměle zřízených střediskových obcí (tzv. *mudžamma'át*) v suchých rovinách. Paralelně s tím docházelo k *arabizaci* Šechánu a Sindžáru skrze dosídlování vůči režimu loajálními Araby. V rámci arabského nacionalismu se jezidům navíc tvrdilo, že jsou Arabové.

Jezidé proto vesměs vítali svržení diktatury Saddáma Husajna (2003) koalici vedenou Američany. V novém a hroutícím se Iráku se ale jejich situace rychle zkompli-

kovala natolik, že dnes nečelí jen vyhlazení své kultury, ale úplné fyzické likvidaci. Příčinou je na jedné straně nefunkční a paralizovaný stát neschopný vymáhat vlastní zákony a svým občanům zaručit bezpečnost. Na straně druhé dochází k rychlému šíření extrémních verzí islámu a nástupu islámského terorismu, tedy jevů v severním Iráku do roku 2003 prakticky neznámých. V této situaci se stává nejobtížnější postavení menšin, jako jsou iráčtí křesťané či jezidé.

Dosud největší tragédií se stal útok Islámského státu (ISIS) na Mosúl a Sindžár v létě 2014. Podle zprávy OSN (2016) se jednalo o systematickou genocidu s cílem vykořenit a zcela zlikvidovat tuto náboženskou menšinu. Zahynulo při něm přes 3000 jezidů, na 5800 žen a dívek bylo znásilněno a prodáno na trhu s otroky, malí chlapci byli odvléčeni, indoktrinováni a přeměněni na dětské vojáky. Z 90 % iráckých jezidů se stali uprchlíci hledající bezpečí na území Kurdské regionální vlády a v Evropě. Dosavadní staleté demografické těžiště jezidů v Sindžáru tak bylo zničeno a osud této menšiny v Iráku zůstává nejistý i za předpokladu, že se podaří vojensky porazit ISIS.

Karel Černý, sociolog, FHS UK
karlos.cernoch@post.cz

Studie vznikla v rámci projektu GAČR č. 13-35717P *Strukturální příčiny arabských revolucí a nástupu politického islámu, řešeného na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy.*

Iraqi Yazidis: A Religious Minority in Mortal Danger. This article presents a religious minority in northern Iraq, the Yazidis. It focuses on three central issues: syncretic religious ideas and practices, a developed caste system, and a history of persecution and repression from the state and the majority population. The article explores the issue of oppression in greater depth, especially after 2003, due to the rise of Islamic radicalism and the collapse of the Iraqi state.

LITERATURA A ZDROJE DAT:

- ACIKYILDIZ, B. (2010): *The Yazidis. The history of a community, culture and religion*. I. B. Tauris, London.
KUBÁLEK, P. (2016): *Jezidi. Kapitola v knize „Ve stínu islámu“* editovaná Jiřím Gebeltem. Nakladatelství Vyšehrad, Praha.

- MAISEL, S. (2008): *Social change amidst terror and discrimination: Yazidis in the New Iraq*. The Middle East Institute Policy Brief, No. 18, August 2008.
OSN, Human Rights Council: *ISIS crimes against the Yazidis*. 2016.